

УДК 343.13

Чернєва Катерина Борисівна

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Чернева Екатерина Борисовна

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Cherneva Ekaterina

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бабаєва Олександра Володимирівна

асистент кафедри

кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО
ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО З
РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО
ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ
ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ДОСУДЕБНОГО
РАССЛЕДОВАНИЯ НА ВОЗДУШНОМ, МОРСКОМ ИЛИ РЕЧНОМ
СУДНАХ, НАХОДЯЩИХСЯ ЗА ПРЕДЕЛАМИ УКРАИНЫ СО
ФЛАГОМ ИЛИ С ОПОЗНАВАТЕЛЬНЫМИ ЗНАКАМИ УКРАИНЫ,
ЕСЛИ ЭТО СУДНО ПРИПИСАНО К ПОРТУ, РАСПОЛОЖЕННОМУ
В УКРАИНЕ
FEATURES PRE-TRIAL INVESTIGATION ON AIR, SEA OR RIVER
VESSELS WHICH ARE OUTSIDE UKRAINE WITH THE FLAG OR
MARKINGS UKRAINE IF VESSEL ASSIGNED TO THE PORTS
LOCATED IN UKRAINE**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питання щодо загальних положень проведення досудового розслідування, а саме на повітряних, морських чи річкових суднах у випадку вчинення кримінального правопорушення. Розглянуто питання щодо осіб, які уповноважені проводити досудове розслідування у таких випадках, а саме капітаном або іншим уповноваженим на це членом екіпажу. Роз'яснюються порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження службовою особою у випадках вчинення кримінального правопорушення на повітряних, морських чи річкових суднах. Автор порівнює регулювання проведення досудового розслідування у різних законах та підзаконних актах України.

В статті аналізується нормативне регулювання проведення досудового розслідування на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, Кримінальним процесуальним кодексом України та Інструкцією про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Ключові слова: досудове розслідування, капітан, судно, кримінальне правопорушення.

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса об общих положениях проведения досудебного расследование, а именно на воздушном, морском или речных судах в случае совершения уголовного преступления. Рассматриваем вопрос по поводу лиц, которые уполномочены проводить досудебное расследование в таких случаях, а именно капитаном или другим уполномоченным на это членом экипажа. Разъясняется порядок применения мер обеспечения уголовного производства должностным лицом

в случаях совершения уголовного преступления на воздушных, морских или речных судах. Автор сравнивает регулирование проведения досудебного расследования в различных законах и подзаконных актах Украины.

В статье анализируется нормативное регулирование проведения досудебного расследования на морском или речном судне Украины, что находится за пределами Украины под флагом или с опознавательным знаком Украины, если это судно приписано к порту, расположенному в Украине, Уголовным процессуальным кодексом Украины и Инструкцией о порядке проведения процессуальных действий в ходе уголовного производства на морском или речном судне Украины, что находится за пределами Украины под флагом или с опознавательным знаком Украины, если это судно приписано к порту, расположенному в Украине.

Ключевые слова: *досудебное расследование, капитан, судно, уголовное преступление.*

Summary. *The article is devoted to the study of the general provisions for conducting a pre-trial investigation, namely, by air, sea or river vessels in the event of a criminal offense. We consider the question of the persons who are authorized to conduct a pre-trial investigation in such cases, namely, the captain or another member of the crew authorized to do so. Clarifies the procedure for the application of measures to ensure criminal proceedings by an official in cases of a criminal offense in air, sea or river vessels. The author compares the regulation of conducting a pre-trial investigation in various laws and by-laws of Ukraine.*

The article analyzes the normative regulation of conducting a pre-trial investigation on a sea or river vessel of Ukraine, which is located outside Ukraine under the flag or with an identification mark of Ukraine, if this vessel is assigned to a port located in Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Procedure Instructions for Procedural Actions in the course of criminal proceedings on a sea or river vessel of Ukraine, which is outside of Ukraine,

under the flag or with the identification mark of Ukraine, if this vessel is Sano to the port located in Ukraine.

Key words: *pre-trial investigation, captain, ship, criminal offense.*

Постановка проблеми. Відповідно до діючого Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) досудове розслідування може бути проведено, зокрема, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Так, КПК передбачає службових осіб, уповноважених на проведення відповідних процесуальних дій. Проте, що стосується проведення досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, КПК обмежується лише деякими окремими нормами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні ставали предметом дослідження таких науковців, як В. І. Галаган та М. Калачова [2], Давиденко С. В. й Гуменюк І. С. [5], Г. І. Глобенко [6] та інші. Однак багато питань і досі залишаються актуальними та потребують ґрунтовного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є аналіз нормативного регулювання порядку досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні у

кримінальному процесуальному законодавстві України, знайти прогалини та запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 КПК досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1].

У ст. 214 КПК визначаються окремі процесуальні положення щодо початку досудового розслідування. Зокрема, відповідно до частини 2 зазначеної статті КПК, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), Положення про який затверджене наказом Генерального прокурора України від 17 серпня 2012 року № 69 (далі – Положення). Разом з тим, як вбачається з системного аналізу норм КПК, не повною мірою враховані особливості процесуальної діяльності окремих службових осіб щодо початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення, що викликає суттєві складності у практичній діяльності щодо їх розслідування [2, с. 1-2].

Так, проявом додержання Україною своїх міжнародних зобов'язань і раціональної диференціації кримінальної процесуальної форми є врегульований положеннями статей гл. 41 КПК особливий порядок кримінального провадження на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Наявність цієї особливої форми кримінального провадження обумовлена вимогами норм міжнародного морського і повітряного права, у сфері регулювання яких, як відомо з відповідних галузей транспортного сполучення, кримінальні правопорушення не рідкісне явище (наприклад, Конвенції ООН про правопорушення і деякі інші діяння, вчинені на борту повітряного судна 1963 р., Конвенції ООН з морського права 1982 р.). Так, злочини та інші правопорушення можуть бути вчинені на бортах суден у відкритому морі як членами екіпажу, так і іншими особами, що на них перебувають. Важливу роль у здійсненні невідкладних слідчих (розшукових) та інших дій з розслідування обставин таких правопорушень традиційно відіграє капітан судна або інші уповноважені ним члени екіпажу з числа керівного складу. Так, п. 2 ч. 1 ст. 519 передбачає, що капітан є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у разі вчинення кримінального правопорушення повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 4 КПК, кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених цим Кодексом, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні [1].

Відповідно, у ч. 1 ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України (далі- КТМУ) передбачає: якщо на судні, що перебуває у плаванні, вчиняються діяння, передбачені законом України про кримінальну

відповідальність, капітан судна, уповноважений на вчинення процесуальних дій в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України [3] та відповідною Інструкцією про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (далі - Інструкція), затвердженою Наказом Генерального прокурора України від 14 листопада 2012 р. № 112 за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах морського і річкового транспорту, та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері рибного господарства.

Згідно з Інструкцією, що була розроблена відповідно до вимог ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України на підставі положень КПК, зміст та форма кримінального провадження на судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, які передбачені ст. 7 КПК [4].

Так, відповідно до ст. 519 КПК та ст. 67 КТМУ капітан судна України в разі вчинення кримінального правопорушення на судні, є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України. Проте, якщо капітан судна є потерпілим внаслідок вчинення кримінального правопорушення, він з числа командного складу екіпажу призначає іншу службову особу, уповноважену на проведення процесуальних дій, наприклад, старшого помічника або помічника капітана. Капітан судна набуває прав і обов'язків потерпілого з моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його

до провадження як потерпілого відповідно до ст. 55 КПК. Капітан судна під час перебування судна за межами України зобов'язаний невідкладно прийняти заяву, повідомлення про кримінальне правопорушення [4].

Капітан судна при першій можливості забезпечує внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, передбачених пп. 1 - 7 ч. 5 ст. 214 КПК. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на судні досудове розслідування розпочинається негайно після реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а також відповідних рапортів у відповідній книзі обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Але постає питання щодо доцільності твердження, що капітан є уповноваженою особою щодо початку проведення досудового розслідування до внесення заяви до ЄРДР.

Необхідно перш за все звернутися до ч. 2 ст. 519 КПК, де вказано, що капітан судна України є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Ст. 520 КПК зазначає, що службові особи, передбачені частиною першою ст. 519 цього Кодексу, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Так, відповідно до ст. 520 КПК, капітан судна уповноважений на:

1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому Кодексом;

2) проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи і особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому Кодексом [1].

Таким чином, виходячи зі змісту цих статей, можна сказати, що капітан на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, наділений повноваженнями на проведення досудового розслідування на цих суднах у разі вчинення кримінального правопорушення. А у разі, якщо капітан судна є потерпілим внаслідок вчинення кримінального правопорушення, він з числа командного складу екіпажу призначає іншу службову особу, уповноважену на проведення процесуальних дій.

Втім, на наш погляд, дане положення не відповідає ч. 2 ст. 214 КПК, відповідно до якої досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Окрім цього, не вирішується зазначене питання і у ч. 3 ст. 214 КПК, де вказується, що у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до ЄРДР при першій можливості. Іншими словами, поза увагою законодавця залишилися питання початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення на повітряному транспорті та суднах.

Також аналізуючи гл. 2 КПК щодо сторони обвинувачення та гл. 19 КПК щодо загальних положень досудового розслідування, можна зазначити, що серед перелічених уповноважених органів і службових осіб на

проведення досудового розслідування відсутнє будь-яке зазначення щодо капітана на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Тобто, виходячи з положення статей 214 та 223 КПК, капітан судна не відноситься до органів досудового розслідування та не уповноважений проводити слідчі дії.

Отже, можна дійти до висновку, що положення Інструкції відповідають ст. 519 та ст. 520 КПК, але суперечать змісту гл. 19 КПК щодо загальних положень досудового розслідування.

Також, у гл. 5 Інструкції вказано, що капітан уповноважений на всі процесуальні дії, що й прокурор та слідчий, а саме на проведення без ухвали суду: огляду місця вчинення кримінального правопорушення, огляду трупа, обшуку, особистого обшуку.

Але якщо звернути увагу на ст. 223 КПК, то відсутні жодні положення щодо повноважень капітана на проведення цих С(Р)Д та обов'язковою умовою для проведення С(Р)Д є отримання ухвали слідчого судді. У той же час ст. 520 КПК, яка за своїм змістом не відповідає ст. 223 КПК, повністю узгоджує положення Інструкції.

Окрім того, Інструкцією передбачено право капітана на застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, гл. 4 Інструкції закріплює порядок та підстави застосування капітаном судна після реєстрації заяви, повідомлення або рапорту, заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна і затримання особи.

У п. 4.1.1 Інструкції вказано: з метою забезпечення кримінального провадження капітаном судна може бути застосовано тимчасове вилучення майна підозрюваного на підставах та в порядку, передбачених ст.ст. 167, 168 КПК. Капітан судна під час тимчасового вилучення майна або негайно

після його здійснення зобов'язаний скласти відповідний протокол, а також забезпечити схоронність такого майна [4].

Капітан судна має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у випадках: а) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; б) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Підставою для застосування капітаном судна тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний може: а) переховуватися від органів досудового розслідування і/або суду; б) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; в) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного в цьому ж кримінальному провадженні; г) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; д) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжувати кримінальне правопорушення, у якому підозрюється [4].

Як зазначено у ч. 2 ст. 520, абз. 2 ч. 1 ст. 522 КПК, капітан судна України має право затримати особу на строк, необхідний для її доставлення на територію України, зокрема, за ч. 2 ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України до передачі її відповідним правоохоронним органам у першому порту України, та здійснити її обшук.

Також капітан судна зобов'язаний забезпечити доставляння затриманої особи до підрозділу органу державної влади на території України, уповноваженого на тримання затриманих осіб, і повідомлення про

факт законного затримання слідчому органу досудового розслідування за місцем проведення досудового розслідування в Україні.

Відповідно до ч. 1 ст. 132 КПК, де вказано, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, знов можна підкреслити невідповідність загальних положень КПК та спеціальних норм, а також підзаконних нормативних актів. Ст. 132 КПК чітко регламентує порядок та суб'єктів, уповноважених на застосування запобіжних заходів, що суперечить положенням ст. 520 КПК та гл. 4 Інструкції.

Подальше досудове розслідування кримінального правопорушення здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки морського, річкового, повітряного судна України (ч. 2 ст. 523 КПК). Після продовження досудового розслідування на території України службові особи, які здійснювали процесуальні дії (капітан судна або його старший помічник чи помічник, пілот повітряного судна тощо), залучаються до нього слідчим компетентного органу досудового розслідування як свідки і зобов'язані надавати пояснення слідчому (прокурору) щодо проведених процесуальних дій (ч. 3 ст. 519 КПК).

Висновки. На підставі наведеного, убачається, що проведення досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України не може регулюватися виключно положеннями Інструкції та КТМ. А отже, вважаємо за необхідне передбачити у відповідних нормах КПК коло суб'єктів та положення щодо особливого порядку проведення досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України та застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 11.01.2019 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. О. М. Калачова, В. І. Галаган. Особливості початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення на території дипломатичних представництв чи консульських установ України. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – №2(8) – С.1-2. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13hivkuu.pdf>
3. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон від 23.05.1995 №176/95-ВР. Дата оновлення: 05.01.2017 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80>
4. Наказ Генерального прокурора: Про затвердження Інструкції про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: від 14.11.2012 № 112 // База даних Генеральної прокуратури. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP12047.html
5. Давиденко С. В., Гуменюк І. С. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: проблеми та перспективи правового регулювання. URL: http://www.pap.in.ua/5_2017/96.pdf

6. Глобенко Г. І. Деякі питання регламентації початку досудового розслідування у кримінальному процесі України. Вісник ХНУВС. 2016. № 3 (74).